

OFIARY ZBRODNI KATYŃSKIEJ Z WOJEWÓDZTWA BIAŁOSTOCKIEGO

Zbrodnia Katyńska dotknęła bardzo wiele rodzin w Polsce. Na podstawie dostępnej dziś wiedzy trudno jest ustalić dokładną liczbę osób z województwa białostockiego zmobilizowanych w 1939 r., przetrzymywanych w obozie jenieckim w Kozielsku, a następnie zastrzelonych w Katyniu. Podstawowym źródłem informacji są spisy osób zamordowanych z obozów w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie¹. Nie przynoszą one jednak zbyt wielu danych biograficznych dotyczących interesujących nas postaci. W większości przypadków zawierają jedynie lakoniczne informacje dotyczące miejsca urodzenia, stopnia wojskowego, przydziału mobilizacyjnego, czasem wykształcenia i zawodu. Dokładniejsze dane biograficzne odnaleźć można w rozszerzonych biogramach jeńców rozstrzelanych w Katyniu, drukowanych w „Wojskowym Przeglądzie Historycznym”². Pomocna okazała się również książka wydana przez Stowarzyszenie „Rodzina Katyńska” w Białymstoku³. Autorzy tego ostatniego opracowania podają liczbę 153 osób z województwa białostockiego, przetrzymywanych w trzech wspomnianych wyżej sowieckich obozach jenieckich. Spośród nich 51 oficerów miało zginąć właśnie w Lesie Katyńskim. Spis ten zawiera jednak luki i nieścisłości.

Stosując szersze kryteria – oprócz miejsca urodzenia również miejsce zdobycia wykształcenia, pracy i przydział mobilizacyjny podczas kampanii wrześniowej – szacować można, że ok. 120 rozstrzelanych w Katyniu polskich jeńców wojennych miało związki z województwem białostockim w jego przedwojennych granicach (z powiatami Grodno i Wołkowysk).

W większości (71 osób) byli to oficerowie rezerwy piechoty zmobilizowani w sierpniu 1939 r. i przydzieleni do 42. pułku piechoty w Białymstoku, 41. pułku piechoty w Suwałkach, 81. pułku piechoty w Grodnie oraz 77. pułku piechoty w Lidzie. Wśród nich znalazło się także piętnastu oficerów rezerwy artylerii oraz siedmiu oficerów rezerwy kawalerii (czterech służyło w 9. pułku strzelców konnych w Grajewie). Oprócz tego są pojedynczy przedstawiciele wojsk saperskich, łączności i zaopatrzenia. Jedynym lotnikiem był kpt. Stanisław Stankiewicz urodzony w Białymstoku w 1899 r. Służył w 2. i 5. pułku lotniczym oraz dowodził kompanią Baonu Szkolnego Lotnictwa w Świeciu.

Oprócz wyżej wymienionych jednostek służyli oni w ponad dwudziestu innych pułkach, dywizjonach i batalionach. Charakteryzując ich szarzę wojskową, z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że było ok. 80 podporuczników, 18 poruczników, 16 kapita-

¹ Wykorzystano następujące pozycje: J. Tucholski, *Mord w Katyniu. Kozielsk. Ostaszków. Starobielsk. Lista ofiar*, Warszawa 1991; *Katyń. Księga cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego*, t. 1, Warszawa 2000; T. Mikulski, *Biogramy jeńców. Kozielsk, Starobielsk, Ostaszków*, Wrocław 1999; *Rozstrzelani w Katyniu*, Ośrodek KARTA, Warszawa 1995.

² *Pro Memoria*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, numery: 2/1989 – 4/1994.

³ *Ostatnia droga ...*, Białystok 1998.

nów, 5 majorów, 1 podpułkownik. W grupie tej znalazło się także dwóch generałów: gen. bryg. Bronisław Bohaterewicz oraz gen. dyw. Henryk Minkiewicz.

Gen. bryg. Bronisław Bohaterewicz urodził się 27 lutego 1870 r. w Grodnie. Przed I wojną światową pełnił służbę w armii rosyjskiej jako oficer zawodowy. W listopadzie 1914 r. został ranny i dostał się do niewoli niemieckiej, ale już cztery lata później dowodził oddziałem samoobrony grodzieńskiej, która dała początek Dywizji Litewsko-Białoruskiej. Jako dowódca 81. pułku piechoty tejże dywizji walczył w 1920 r. w wojnie polsko-bolszewickiej. W bitwie warszawskiej bronił Radzyna i został ranny. Uczestniczył w operacji pościgowej, a później w kampanii nadniemeńskiej i w bitwie nad Lebiodką. Następnie pracował w Sztapie Naczelnego Dowództwa Wojsk Środkowej Litwy. Działal aktywnie na rzecz przyłączenia do Polski Litwy Środkowej, w tym swego rodzinnego Grodna. Później był dowódcą 18. i 20. dywizji piechoty. W 1927 r. został awansowany do stopnia generała, w tymże roku przeszedł w stan spoczynku. Gen. Bohaterewicz był odznaczony Krzyżem Walecznych czterokrotnie i Krzyżem Zasługi Wojsk Litwy Środkowej.

Gen. dyw. Henryk Minkiewicz urodził się 19 stycznia 1880 r. w Suwałkach. W latach 1898–1902 studiował nauki przyrodnicze na uniwersytecie w Petersburgu, następnie medycynę na Uniwersytecie Jagiellońskim i malarstwo na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Od 1904 r. był członkiem PPS. Pełnił funkcję komendanta Związku Walki Czynnej w Krakowie oraz komendanta oddziału Związku Strzeleckiego w Zakopanem. W sierpniu 1914 r. wstąpił do Legionów Polskich. Od 1916 r. znajdował się w niewoli rosyjskiej, skąd zbiegł w końcu lipca 1917 r. Wrócił do kraju i wstąpił do Polskiej Siły Zbrojnej jako inspektor kursów wyszkolenia. Przebywał na kursie dla wyższych dowódców armii niemieckiej w Sedanie. W niepodległej Polsce w grudniu 1918 r. objął stanowisko dowódcy Okręgu Przemyśl, następnie dowództwo Grupy Operacyjnej działającej na froncie ukraińskim. W kwietniu 1919 r. został mianowany dowódcą Grupy „Bug” operującej na tymże froncie. Od sierpnia 1920 r. był zastępcą generała-gubernatora Warszawy, a od września głównym

inspektorem piechoty przy Naczelnym Wodzu. W latach 1925–1929 był dowódcą Korpusu Ochrony Pogranicza. W stan spoczynku przeszedł w 1934 r. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem za Wojnę 1918–1921.

Osoby rozstrzelane w Lesie Katyńskim stanowiły elitę intelektualną i kulturalną przedwojennej Polski. Wśród białostoczan prawie trzydziestu to absolwenci uniwersytetów: Stefana Batorego w Wilnie, Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Warszawskiego oraz uczelni technicznych.

Nauczyciele

Najliczniejszą grupę zawodową – 29 osób – stanowili nauczyciele szkół powszechnych i gimnazjalnych. Przy tym wielu z nich ukończyło Seminarium Nauczycielskie im. Króla Zygmunta Augusta w Białymstoku.

Fotografie ze zbiorów białostockiej Rodziny Katyńskiej

Ppor. rez. Czesław Sucharski

W Katyniu zamordowano m.in.: Ferdynanda Mareckiego – kierownika szkoły w Supraślu, Józefa Jana Kubalę – kierownika szkoły w Wasilkowie, Stefana Macieszę – kierownika szkoły w Izabelinie, Józefa Adamskiego – kierownika szkoły w Michałowie-Niezabudce.

Ppor. rez. Czesław Sucharski – nauczyciel ze szkoły w Księżynie nieopodal Białegostoku, przesłał z obozu kilka listów pełnych troski o najbliższych. Nawet w ostatnim liście z datą 5 marca 1940 r. – a więc dniu, kiedy los jego i wszystkich jeńców został przesądzony – pisał: „Może nie tyle mróz, ale myśl – troska o Was, że Wy tam głodujecie, hartuje mię. Życzyłbym sobie jednak, byście Wy takiego hartu nigdy nie zaznali”. 13 kwietnia 1940 r. po rodzinę Sucharskich przyszło NKWD. Zostali wywiezieni w głąb ZSRR, skąd wrócili dopiero po sześciu latach⁴. Społeczność i nauczyciele Księżyna uhonorowali Czesława Sucharskiego tablicą pamiątkową.

Urzednicy

Wśród sześciu absolwentów wydziałów prawa kpt. rez. Kazimierz Borwicz legitymował się dyplomem doktora, który uzyskał na Wydziale Prawa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Do 1939 r. pracował w Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku. Oprócz niego z obozu w Kozielsku nie wróciło wielu innych urzędników państwowych pracujących w Białymstoku. Zginęli m.in. ppor. rez. Zygmunt Bartnicki – pracownik Urzędu Ziemińskiego; ppor. rez. Anatol Bołbot, ppor. rez. Wacław Omeljan i ppor. rez. Jan Bruskztus z białostockiej Izby Skarbowej, ppor. rez. Gennadiusz Gryniwicz i ppor. rez. Antoni Kozłowski pracujący w Urzędzie Wojewódzkim oraz kpt. rez. Zygmunt Machnacz – naczelnik Wojewódzkiego Urzędu Skarbowego.

Lekarze

Sześć osób posiadało wykształcenie medyczne. Szczególnie dramatyczne wydają się losy rodziny ppor. rez. dr.

Ppor. rez. dr Józef Chodorowski

Józefa Chodorowskiego pochodzącego z Knyszyna w powiecie Białystok. Służył on w kadrze zapasowej 3. Szpitala Okręgowego w Grodnie. Ukończył studia medyczne na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Od 1935 r.

Dr Bronisław Chodorowski

był starszym asystentem w Klinice Chirurgii Uniwersytetu w Wilnie, a w 1939 r. uzyskał tam doktorat z chirurgii. Do sowieckiej niewoli dostał się w Baranowiczach. Taki sam los spotkał jego starszego brata Bronisława. Ten z kolei

⁴ Listy Czesława Sucharskiego, „Kurier Podlaski”, 12–14 V 1989, nr 93.

był lekarzem weterynarii, absolwentem Akademii Weterynaryjnej we Lwowie. Do wybuchu wojny pracował jako lekarz powiatowy weterynarii w Świącianach. Bronisław Chodorowski zginął w Katyniu na kilka dni przed swoim bratem. W kwietniu 1940 r. rodzice Józefa i Bronisława zostali deportowani do Kazachstanu – jechali na zesłanie, w czasie kiedy mordowano ich synów. W 1946 r. do kraju powróciła jedynie schorowana matka.

W Katyniu zginął wybitny okulista kpt. rez. Antoni Wieczorek, urodzony w Białymstoku w 1889 r. W 1920 r. podjął studia medyczne na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie w 1923 r. otrzymał dyplom doktora wszech nauk lekarskich. Był pracownikiem naukowym Instytutu Oftalmicznego oraz ordynatorem Oddziału Okulistycznego Warszawskiego Szpitala Dziecięcego. Pozostawił po sobie wiele publikacji naukowych. We wrześniu 1939 r. został przydzielony do rezerwowej kadry zapasowej 1. Szpitala Okręgowego.

Wspomnieć należy jeszcze o kpt. rez. Henryku Grzegorz Grodzieńskim, urodzonym w Białymstoku w 1882 r. Medycynę studiował w Monachium, a dyplom lekarski uzyskał w Moskwie. W 1920 r. walczył w armii gen. Józefa Hallera, a w czasie kampanii wrześniowej służył w szpitalach polowych pod Tarnopolem i tam trafił do niewoli sowieckiej. W podobnych okolicznościach znalazł się w niewoli kpt. rez. Antoni Łatacz, urodzony w 1893 r. w Bobrowce k. Białegostoku. Był lekarzem w Suchowoli, ukończył Akademię Wojskowo-Lekarską w Petersburgu. W 1939 r. został przydzielony do kadry zapasowej 3. Szpitala Okręgowego.

Inżynierowie

Dziewięć osób miało wyższe wykształcenie techniczne. Wśród inżynierów wymienić można ppor. rez. Józefa Połujana urodzonego w Grodnie, wybitnego specjalistę w zakresie budownictwa wodnego. Chemikiem był ppor. rez. Konstanty Stefan Łazarewicz pochodzący z Suwałk oraz białostoczanin ppor. rez. Aleksander Wieczorek – absolwent Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu w Lyonie. Z kolei ppor. rez. Zygmunt Bujnowski pochodzący z Jasionówki ukończył Wydział Budownictwa Lądowego Politechniki Warszawskiej. Walczył w 81. pułku piechoty pod Kutnem i tam został wzięty do niewoli. W obozie w Kozielsku spotkał znajomego lekarza z Warszawy dr. Siennickiego, który namawiał go do uciezki. Bujnowski odmówił jednak, nie chcąc opuszczać kolegów. Siennicki zdołał wydostać się z obozu i po wielu miesiącach tułaczki dotarł do Warszawy.

Największe osiągnięcia na polu nauki miał kpt. Edward Radliński, urodzony w Suwałkach. Do 1933 r. pracował w Wojskowym Instytucie Badań Inżynieryjnych, później do roku 1939 w Biurze Badań Technicznych Broni Panczernej w Warszawie. Był autorem podręczników samochodowych rozpowszechnionych poza wojskiem. Brał czynny udział w organizacji pionu naukowego Szkoły Podchorążych Wojsk Samochodowych. Został wzięty do niewoli w nieznanych okolicznościach podczas kampanii wrześniowej. Z obozu w Kozielsku zdołał przekazać przez siostrzeńca ostatnią wiadomość, w której prosił rodzinę o opiekę nad najbliższymi.

W krótkim szkicu nie sposób przypomnieć wszystkich zamordowanych w Katyniu synów ziemi białostockiej i osób, które były związane z nią zawodowo, a często emocjonalnie. Chciałem jednak zwrócić uwagę na potrzebę opracowania słownika biograficznego ofiar zbrodni katyńskiej z województwa białostockiego. Przygotowując go, należy zweryfikować opublikowane dotychczas listy ofiar oraz wykonać szczegółową kwerendę archiwalną. Zadanie to wyjątkowo trudne, gdyż część dokumentów już nie istnieje, a do części badacze nie mają dostępu. Osobny problem to ciągle jeszcze żywa obawa rodzin zamordowanych jeńców. Ludzie ci – mimo upływu czasu – w wielu wypadkach boją się dzielić wspomnieniami o swoich bliskich rozstrzelanych przez NKWD w kwietniu i maju 1940 r.